

УДК 35.078

Ю. М. Сірий,
аспірант, Академія муніципального управління

РОЗВИТОК СФЕРИ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Доведено, що в науці державного управління для розробки рекомендацій щодо удосконалення механізмів керування практикою розбудови інформаційного суспільства важливе значення має дослідження теоретико-методологічних підходів до вивчення феномена глобалізації інформаційної сфери людства. Під інформаційним пропонується розуміти суспільство з розвинутою інфраструктурою, що формується на основі комп'ютерних засобів телекомунікації, створення, передавання, отримання, збереження інформації, з високим рівнем інформаційної культури більшості громадян, спрямоване на задоволення їхніх різноманітних правомірних потреб, інтересів.

It is proved that science government to develop recommendations to improve the mechanisms of control practices information society is important to study the theoretical and methodological approaches to the study of the phenomenon of globalization, the information field of humanity. When information is proposed to understand society with developed infrastructure, which is formed by computer telecommunications, creation, transmission, reception, storage of information, with high levels of information culture of the majority of citizens to meet their various legitimate needs and interests.

ВСТУП

Актуальність наукового пізнання економічної природи послуг, аналіз проблем їх соціально-економічної ефективності зумовлюється передусім дедалі більшим зростанням ролі і значення сфери послуг у забезпеченні суспільного прогресу. Водночас вона пояснюється і складністю вирішення економічних проблем у такій важливій, специфічній сфері суспільної діяльності, що відноситься до нематеріального, духовного виробництва та охорони здоров'я громадян України. З одного боку, освіта, охорона здоров'я — це сфери, призначення яких — збереження знань, здоров'я, духовний розвиток людини, розвиток культури, у цілому цивілізації. З іншого — ця сфера за умов ринкової економіки функціонує на економічних засадах, потребує всебічного врахування прибутку, що висуває необхідність ефективнішого використання фінансових коштів та всього потенціалу сфери послуг.

Економічна стратегія інформаційного суспільства, що спрямована на виробництво товарів і надання послуг як чинника якнайповнішої реалізації потенціалу особистості, підвищення якості її життя і сприяння сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошена Організацією Об'єднаних Націй, в Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 р.; Туніс, листопад 2005 р.) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні».

У зв'язку із зазначеним вище пропонується звернути особливу увагу саме на організаційно-управлінську складову розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду становлення інформаційного суспільства в окремих країнах. Вітчизняна практика свідчить, що при, здавалося б, розвинутому інформаційному законодавстві Україна поки що не є державою з розвиненим інформаційним суспільством, а отже, і не належить до числа країн, які визначають подальший світовий соціальний прогрес в інформаційній сфері.

Проблематика розбудови інформаційного суспільства в Україні системно на науковому рівні висвітлена недостатньо. На доцільність наукової розробки саме теоретичних засад розбудови інформаційного суспільства вказують у своїх дослідженнях вітчизняні учені: В.Д. Бакуменко, М.В. Гаман, В.М. Князєв, Т.В. Мотренко, Н.Р. Нижник, В.П. Сурмін та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Сформулювати методологічні положення розвитку системи державного управління в умовах інформаційного суспільства в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інтенсивність розвитку й глобальне поширення електронних мережевих комунікацій, їх вплив на культурні, соціальні, економічні та політичні зміни в суспільстві дають підстави вважати, що останні мають революційний, епохальний характер, відкривають нову еру в історії

людської цивілізації.

Стає дедалі очевиднішим, що останні десятиріччя ХХ століття стали переломним моментом у розвитку світової цивілізації. Глибока модернізація охопила основні сфери діяльності суспільства й держави. Як свідчать дослідження, появу категорії “інформаційне суспільство” та історію становлення його сутності та змісту пов’язують зі стрімким розвитком і масовим упровадженням (приблизно із середини ХХ століття) у суспільне життя досягнень науково-технічного прогресу, особливо у сфері електроніки, інформатики, кібернетики, комп’ютерних наук. Вони сприяли створенню та масовому застосуванню в багатьох галузях людської діяльності різноманітних електронно-обчислювальних (електронно-цифрових, комп’ютерних) інформаційних систем. Ці системи започаткували новий етап механізації, автоматизації різних сфер людської діяльності, передусім наукової, науково-технічної, освітньої, і поступово адаптувалися до умов виробничої, економічної та управлінської діяльності різних суспільних структур.

На початку 80-х років ХХ століття А. Тоффлер у книзі “Третя хвиля” прирівняв за значущістю наслідки винайдення нових інформаційних і комунікативних технологій з такими епохальними процесами, як неолітична (аграрна) революція й індустріальна революція.

Масове застосування комп’ютерів у різних сферах людської діяльності спочатку дістало умовну назву — комп’ютеризація. На цьому етапі дослідження під комп’ютеризацією пропонується розуміти таке.

Комп’ютеризація — це комплекс організованих інженерно-технічних процесів, пов’язаних із розробкою, упровадженням та розвитком нових технологій механізації та автоматизації створення, поширення, отримання, обробки, використання та зберігання інформації на основі електронно-обчислювальної (комп’ютерної) техніки в різних соціальних системах.

Інформаційні технології поступово поширюються від розвинених, з точки зору науково-технічного прогресу країн, до таких, що розвиваються, формуючи нові стандарти культури інформаційної діяльності. Під інформаційною діяльністю пропонується розуміти такий її вид, що пов’язаний із забезпеченням функціонування відповідних суспільних структур (особи, суспільства, держави) через надання інформації для задоволення певних їхніх потреб, інтересів.

Інформаційна діяльність значною мірою визначається рівнем інформаційної культури особи, певної громади, суспільства тощо. Для подальшого викладу матеріалу дослідження під культурою інформаційної діяльності пропонується розуміти таке. Культура інформаційної діяльності — це рівень історично сформованих у певному соціумі техніки та заснованих на ній технологій інформаційної діяльності. Кожному історичному періоду кожного соціуму (громада, спільнота, етнос, народ, нація), суспільства притаманний свій рівень культури інформаційної діяльності, а простіше — інформаційної культури.

Як свідчать дослідження, у середовищі різних інформаційних культур автоматизація як процес упровадження й застосування технічних засобів і заснованих на них технологій заміни ручної та частково

інтелектуальної праці людини механізмами, зокрема і через комп’ютеризацію, сприймається по-різному. Це пов’язано з тим, що вони неминуче зумовлюють зміну життя індивідів і суспільств, передусім потребуючи певних психічних, інтелектуальних та фізичних зусиль, часу для здобуття певних нових знань, умінь, навичок комунікації, особливо телекомунікацій (спілкування на великій відстані між людьми із застосуванням ІТ).

Комп’ютеризація, через насичення організаційних структур управління, частково розв’язала проблеми інформаційної діяльності в системах державного управління, але не досягла очікуваних від неї в суспільстві цілей та завдань. У суспільстві зрозуміли, що розв’язати проблеми управління соціальними системами винятково технічними засобами та технологіями неможливо. Це стало підґрунтям опори для подальших наукових досліджень у галузі інформатики, що відокремилася з кібернетики (як наука про управління в соціальних, технічних і біологічних системах із застосуванням ЕОМ, комп’ютерів). Інформатики, на відміну від кібернетиків, почали ставити скромніші цілі та завдання, однак досягли більшого суспільно-значущого результату. Основна ідея інформатики — упровадження комп’ютерних інформаційних технологій у безпосередню діяльність фахівців, у тому числі в системах соціального управління, без створення додаткових організаційних структур-посередників. Технічною основою інформатики став персональний комп’ютер (ПК) — ЕОМ, що може задовольняти інформаційні інтереси та потреби його користувачів автономно й мобільно з можливістю обміну в подальшому інформацією між суб’єктами соціальних систем (у тому числі систем управління, державного управління тощо).

При цьому інформатики поставили собі завдання визначити універсальні (матричні) процеси, які без громіздкої процедури і посередників й адаптації можуть швидко, оперативно впроваджуватися в будь-які соціальні системи, у тому числі в системи управління. Суттєвою відмінністю інформатики від кібернетики стало те, що перша не ставила питання заміни людини машиною, особливо в управлінні соціальними системами, а лише пропонувала нові інформаційні технології забезпечення функціонування систем. З появою інформатики стали архаїчними такі професії, як друкарка, оператор ЕОМ, було знято психологічний бар’єр настороженого ставлення людини до ЕОМ. Інформатика допомогла зрозуміти людині, що машина не замінює людину в суспільних відносинах, а лише інтенсифікує, підвищує ефективність суспільної діяльності через персональну діяльність на персональних комп’ютерах (міні-ЕОМ), що за своїми можливостями перевершили існуючі раніше великі та малі ЕОМ.

Можливо, саме тому інформатика, давши життя інформатизації, здобула більше суспільне визнання, ніж кібернетика, яка породила кібернетизацію суспільства. Як свідчить практика, на початку кібернетизація не набула значного поширення в суспільстві. Нині деякі науковці пропонують розглядати кібернетизацію, як новий етап після інформатизації. Метою кібернетизації має стати формування кібернетичного суспільства (кіберсуспільства) — чергового етапу розвитку інформаційного суспільства, в якому постійно зростає

роль державного управління в упорядкуванні суспільних відносин із використанням персональних комп'ютерів і засобів глобальної телекомунікації.

Отже, у другій половині 90-х років ХХ століття інформатика на масовому суспільному рівні впровадження в соціальні структури дала початок такому соціально-технологічному явищу, як інформатизація. Стосовно визначення сутності та змісту інформатизації як соціального явища в багатьох науках серед науковців триває довгий час дискусії. У контексті питань державного управління в нашій країні наслідком цих дискусій можна вважати ухвалення Верховною Радою України в 1998 році Законів “Про Концепцію національної програми інформатизації” [4] та “Про національну програму інформатизації” [5]. Так, інформатизація отримала легальний статус, а сутність і зміст її стали цілком зрозумілими.

Інформатизація — це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі розробки, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених із використанням сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

У міру накопичення та систематизації на науковому рівні знань інформатизація дала поштовх новій ідеї, якою переймається людство, — ідеї інформаційного суспільства. На цьому етапі дослідження пропонується перейти до визначення поняття категорії “інформаційне суспільство”. Як свідчать дослідження, нині існує неоднозначність у трактуванні цього поняття. А тому пропонується розглянути окремі підходи щодо формулювання ознак інформаційного суспільства в Європейському Союзі, до якого прагне приєднатися Україна. У 1993 році Європейська Комісія запропонувала стисле формулювання поняття інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство — це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку (телекомунікації) [7, с. 19—20].

У контексті гуманітарної складової інформаційного суспільства, деякі дослідники вважають, що в майбутньому існуватиме кілька типів інформаційного суспільства, так само як існує кілька моделей індустріального суспільства. Ключові ознаки для визначення типу інформаційного суспільства такі:

— ступінь забезпеченості рівності прав усіх громадян на доступ до інформації як основного ресурсу зростання добробуту кожної людини;

— ступінь участі в житті суспільства та самореалізації людей із обмеженими фізичними можливостями.

У цьому сенсі, для прикладу, Б. Кристальний та Ю. Нестеров визначають інформаційне суспільство загалом як суспільство, в якому [1]:

— кожний член суспільства має можливість своєчасно та оперативно отримувати за допомогою глобальних інформаційних мереж повну та достовірну інформацію будь-якого виду та призначення, з будь-якої держави, перебуваючи практично в будь-якій частині географічного простору;

— реалізується можливість оперативної, майже миттєвої комунікації не лише кожного члена суспільства, й певних груп населення з державними та суспільними структурами незалежно від місця проживання;

— трансформується діяльність засобів масової інформації (ЗМІ) за формою створення та поширення інформації; вона розвивається та інтегрується до інформаційних мереж цифрового телебачення. Формується нове середовище — мультимедіа, де поширюється також інформація із традиційних ЗМІ;

— зникають географічні та геополітичні кордони держав у рамках інформаційних мереж, відбувається “зіткнення” та “ламання” законодавства країн.

Розвиваючи розглянуті теоретичні положення Б.С. Кристального та Ю.В. Нестерова, російський дослідник І.С. Мелюхін [2] пропонує сформулювати ознаки інформаційного суспільства порівняно з індустріальним суспільством так: “Інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, де домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов'язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп'ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, є джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку...” [2, с. 2].

Як конструктивний критичний аналіз зазначеного теоретичного формулювання в дослідженні практики пропонуються такі міркування. Цілком можна погодитися з позицією І.С. Мелюхіна [2, с. 3], який зазначає, що традиційні ЗМІ інтегруються на електронно-цифровій основі в засобах комп'ютерної телекомунікації. Проте інформаційне суспільство зовсім не означає домінування виробництва інформації над виробництвом речей, матеріальних благ. В інформаційному суспільстві інші види виробництва починають виконувати роль забезпечення виробництва інформації, що своєю чергою є каталізатором виробництва нових матеріальних благ, проте вже на новій технічній та технологічній основі, що зумовлює зменшення витрат природних матеріальних ресурсів.

Як свідчать дослідження впливу процесу становлення та розвитку інформаційного суспільства на механізми державного управління, такому суспільству притаманна зміна ознак і його технологій (державного управління). Державне управління із застосуванням ІТ стає відкритішим, спостерігається тенденція до розширення можливостей для зворотних зв'язків (комунікації) органів державної влади з громадянами в часі. До того ж, потрібно менше часу для узгодження та прийняття управлінських рішень. Також спостерігається тенденція до делегування низки технологічних функцій інформаційного забезпечення держави й громадянського суспільства приватному сектору зв'язків.

Із залученням організаційних і правових механізмів державного управління проблему визначення сутності інформаційного суспільства було розв'язано певною мірою на міжнародному рівні, що було реципійовано чи імplementовано також на національні рівні.

Для прикладу, в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки, затверджених Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V, [6] окреслено важливе завдання — на основі

широкого використання сучасних ІКТ надавати кожній людині можливості для отримання інформації і здобуття знань, користування та обміну ними, виробництва товарів і надання послуг, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи постійному розвитку країни, виходячи з цілей і принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства.

Проаналізувавши викладене, а також інші відомі визначення поняття “інформаційне суспільство”, його основні ознаки, можна запропонувати узагальнене стисле (інформаційно стиснуте) визначення, що відображує її внутрішню ключову сутність як об'єкта пізнання та об'єкта державного управління. При цьому акцент зроблено на тому, що в механізмі державного управління об'єкти його мають бути визначені за принципом стародавнього римського права: коли словам тісно, а думкам просторо.

Як свідчить практика, розлогі наукові формулювання важко відтворюються більшістю суб'єктів державного управління, а отже дають змогу легко інтерпретувати їх, запускаючи їх головну сутність. Стосовно цього можна запропонувати так званий метод “ущільнення слів” (або, як його називають у народі, “метод стиснутої пружини” чи “метод гармошки”), коли в разі потреби вони розширюються, розкриваючи зміст у деталях в інших стислих формулюваннях (командах). Тим самим будь-яке складне за сутністю явище розглядається за змістом як гіперсистема, що має у своєму складі підсистеми першого рівня, а ті — також свої підсистеми (підсистеми другого, третього рівнів). Агрегуючись у певному порядку, підсистеми в системі утворюють множину якостей, що не притаманні сукупності їх складових.

Виходячи із зазначених методологічних міркувань, пропонується таке визначення поняття інформаційного суспільства як об'єкта дослідження та як об'єкта державного управління.

Інформаційне суспільство — це суспільство з розвиненою інфраструктурою, що формується на основі комп'ютерних засобів телекомунікації, створення, передавання, отримання, зберігання інформації, з високим рівнем інформаційної культури більшості громадян при задоволенні їх різноманітних правомірних потреб, інтересів.

Варто зазначити, що в такому суспільстві ефективність життєдіяльності людей забезпечується розмаїттям надаваних послуг, заснованих на комп'ютерних інформаційних технологіях і технологіях зв'язку (телекомунікації). Отже, головними ознаками інформаційного суспільства, що розкривають його сутність у поєднанні різних аспектів, є: індустрія інформаційних послуг; інформаційні технології та технології зв'язку (телекомунікації), що постійно розвиваються завдяки науково-технічному прогресу в таких галузях, як електроніка, і науках, що її забезпечують, а також науках, що пов'язані з розвитком електроніки: автоматика, інформатика, кібернетика тощо; зростання потенціалу науки (перехід її у виробничу сферу) для задоволення потреб людей інформацією з подальшим перетворенням її в масові (масово-доступні) знання;

постійне зростання рівня інформаційної культури всіх суб'єктів інформаційних відносин, у тому числі в структурах державного управління.

ВИСНОВКИ

Визначено, що практика становлення інформаційного суспільства як в Україні, так і за її межами вже має певну історію, що знайшла відображення в низці наукових досліджень як технічного, так і гуманітарного змісту. У результаті постійного пошуку, який проводять дослідники у міжнародному співтоваристві, вже сформовано основні складові поняття інформаційного суспільства, що знайшло відображення в законодавчих актах. Загалом під інформаційним суспільством пропонується розуміти певні результати інформатизації в країні.

Доведено, що інформаційне суспільство є етапом розвитку певного суспільства, де усвідомлено на масовому рівні (у тому числі й у органах державного управління) те, що одним із головних пріоритетів соціального прогресу нині є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток громадянське суспільство, де кожен може створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, де кожен має змогу повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку, поліпшуючи якість особистого і суспільного життя.

Література:

1. Кристальний Б. Информационное общество, информационная политика, правовая информационная защита / Б. Кристальний, Ю. Нестеров // Информационное общество. — 2007. — № 1. — С. 9—12.
2. Мелюхин И.С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И.С. Мелюхин // Законодательство и практика средств массовой информации. — 2011. — № 10. — С. 1—4.
3. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1999—2001 роки: [Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 914-XIV // Відом. Верховної Ради України. — 1999. — 17 верес. (№ 37). — Ст. 335.
4. Про Концепцію Національної програми інформатизації: [Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР // Відом. Верховної Ради. — 1998. — 17 лип. (№ 27). — Ст. 182.
5. Про Національну програму інформатизації: [Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відом. Верховної Ради. — 1998. — 17 лип. (№ 27). — Ст. 181.
6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки: [Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відом. Верховної Ради України. — 2007. — 23 берез. (№ 12). — С. 511. — Ст. 102.
7. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В.С. Цимбалюк. — К.: “Освіта України”. — 2010. — 388 с.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2012 р.